

**ВЕЛИКИ
СРПСКИ
ДАРОДАВЦИ**

їесму у іолу вай̄ру обӯћи

Друго издање
допуњено акварелом

Г-ђице Невене Вийишевић

примерак № 25

Београд, децембар 94.

Уклетник из Стига, самац сред Србије

Србољуб Митић управо је напунио педесет година, песме објављује готово пуне три деценије, има десет књига¹ и још много стихова по листовима и часописима (и у рукописима!), штампали су га (и) угледни издавачи, а о њему су писали (и) познати критичари, па ипак - он је још увек песник кога треба откривати. Живећи непрестано у свом селу Црљенцу у Стигу као земљорадник и образујући се сталним читањем, он је остао вечити усамљеник који нигде и ником не припада, па ни скупини или „школи“ песника сељака, у коју је најчешће убрајан.

Јавио се у *Задрузи*, листу за село, 1953. године као први од нових, младих, истински даровитих песника са села, као страсни заљубљеник у природу и земљу (о чему ће остати да сведочи његова надахнута Земља), што већ тада није прошло незапажено.²

¹ Митићеве објављене збирке су: *Велики ружан коњ* (Матица српска, 1961), *Војнички крајњишаши* (Браничево, Пожаревац 1964), *Озарење Сизифа* (Браничево, 1967), *Људске речи* (Нолит, 1967), *Каменовање ђевача* (Браничево, 1969), *Черга на уштрини* (Браничево, 1973), *Орфички црљежи* (Браничево 1977), *Пейи јахач* („Р. Ђирпанов“, Нови Сад, 1977), *Расаи ђусињака* (Матица српска, 1978), *Муке* (Просвета, 1979). У рукопису има три нове збирке: *Усудишије*, *Времеш* и *Кључеви* (поема).

² Прве Митићеве песме објављене су у *Задрузи* 1953:

Потом, и његово присуство у *Орфеју међу шљивама* (1963), *Цвећнику* (1967) и *Расковнику* (од првих бројева 1968) биће врло приметно. Ипак, он је и ту, и све више, одударао: својим (црним) виђењем села, а још више низом других, несеоских тема. Где су његови другови завршавали, он је тек почињао. Али док су толики песници, и сеоски такође, били чести гости по штампи и „присутни у јавности“, он је редовно остајао по страни.¹ Наши лењи критичари и антологичари, уместо да га, тешко „доступног“ (и „тешког“!), ишчитају и „ишчупају“ (из забитости), још увек га радије унапред - изостављају. Но, није ли и та тридесетогодишња „страховита самоћа“ (без правог критичара и антологичара, готово без правог издавача, без признања и награда, па чак и без новинара који би с њим за неки лист честито поразговарао) била не само кобна, већ и плодна, појачавајући песниково „трагично осећање света“, уклетништва и прометејства?²

Шуми, Јасенова ђрича (3. 9.), *Јесен* (22. 10.), *Млави* (29. 10.), *Ушисци* (26. 11.) итд. На њега је први скренуо пажњу, такође у *Задрузи* (5. 11. 1953), земљак Милисав Павловић, један од првих међуратних песника сељака; а затим је у истом листу у празничном броју за Дан Републике (26. 11. 1953), изишло топло и далековидо *Писмо самоуком ђеснику* двојице уредника, Михаила Ђирића и Милисав Илијина. Тако је Митић постао прави родоначелник новог сеоског песништва, увелико друкчијег од предратног.

¹ Тек недавно, уочи штампања ове књиге, објавио је песник Крстивоје Илић у *Зум рејорџеру* (!) од 29. 4. 1982, подужи и леп разговор са Митићем, вођен у пожаревачкој болници, с насловом који као да објашњава и „оправдава“ и тај изузетак: *У ђрисенку смрђи!*

² Израз „Смртоносна самоћа је из Митићеве *Песме о смрђоносној самоћи у Пољима* 1968. (бр. 113-114). Ова је имала судбину повише Митићевих песама: где је објављена, ту је и заборављена.

У почетку „неопозиви љубавник земље“ (као његов *Селко из Војничких крајпуташа*), он је убрзо осетио да ту није ни једини ни најуспешнији, и кренуо је да пробија властити, самотни пут. Од земље, његове очи се све више окрећу небу (најчешћа реч у његовој првој збирци 1961), а његова песма се све више спушта ка властитом понору, проклетству, прометејству (ово није игра речи). Усамљеник, изопштеник, он све више осећа свет као зло, али као зло којем се мора супротставити. Врло брзо он преваљује пут од немоћног уклетништва до страсног и пркосног побуњеништва. Песник зла, али још више буне против зла, химничар (скоро до божанства дигнуте) песме и неког древног правдољубља, он кроз све збирке даје драму трагаоца и непокорника. И као што Шекспиров Јаго „није ништа кад није кудилац“, и Митић није ништа кад није побуњеник. Побуна је срж човековог бића. Једини прави и једини равноправни одговор удесу. И мада то, овде, може каткад деловати и као једна једина жица, то је, у ствари, цела човекова судбина.

Митић лични удес уздиже до општељудске драме безбројне своје сабраће: „војничких крајпуташа“ (с именима - знаменима: Слободан, Борко, Жељко, Градимир итд.), митских хероја страдалника (Икар, Сизиф, Улис, Орфеј, Нарцис: сви, само, зачудо, не Прометеј), целе поворке „уклетника и бесника“ (лутач, тминар, очајар, убогник, умник, удесник, инатник, урлач итд. - сви из *Каменовања ђевача*), све до „лудог Пантелеје“, пишчевог митског претка и двојника. Њихов чест садруг је пас, знамен поробљености и побуне. Сви они „пропети ричу очајно“, попут крајпуташа

Вукоја: „Био сам / храбар пас / мртав уморан / од „опалити шамар судбини, макар и као самоубица (у истоименој песми) који спремно бира смрт, или као стара Циганка Јоја која, свему упркос, неће да умре! Придружује им се и сам песник, *Србољуб с душом лушном...* у једном врло личном и врло песничком „разговору с душом“, и у знаку истог тог основног (како би Ракић рекао) „бунтовништва спрам судбине“, рвања са собом и са светом, и посртања да би се опет усправило:

Ево смо се усудили на усуда

На судбину челом јолим оком коском.

Још немали број изузетних и одиста прометејских песама као што су: *Изазов, Рука лејача, Шума, Умник, Песму у јолу вајру обући* итд. - говори да нема жртве довољно велике за правог лејача, што ће рећи и за овог немирника, непокорника, неуморника. И нема у нашој књижевности таквог трагалачког изгарања и изгаралачког трагања: „Срљам голим мозгом / на глуви рез тмине“ (*Пошцуање ђевача*); „Костима запаљеним / осветљујем пут крви“ (*О несјознају челом*); све до оног крајњег, макар и самоуништавајућег, досезања тајне: „да не има / зидова између / крви и сунца“ (*Трећа молишва за слабак дан*). Песник осећа ону горку мисао многих великих трагалаца (још од Гилгамеша): да „нема достојанства у смртоликости људског рода“ и, попут тих митских јунака, и он своју велику буну доводи до „крајњег“ краја: до супротстављања самој смрти. Изнад свега он жуди „скок из невечности“ и „добру реч несмрт“, као и ону другу, чудесну, коју је само он и могао да створи (у *Мукама*): „расмртити“...

Сви ти знамени уклетништва ипак нису били довољни да изразе оно што је песник срећно назвао

„мукама у првом лицу“: онај понор између занесеног трагаоца (или страдаоца) и непријатељског света, који ће покушавати да премости час „слободним“ дозивима - крицима (*Мршвац Србијом одим*), час у строге строфе и риме „везаним“ (и извезеним) „писмима“ (*Пети јахач*). Како су бескрајно разнолики, моћни и плодни ти предели зла! И како богату летину даје „драгоцена жетва патње“!

Звездоджудник, каже једном Митић, али би исто тако могао рећи и: *йесможудник*. Он има на изглед превелику и готово романтичарску веру у реч и песму и у њихову моћ. Песми он упућује најзаносније речи, највеће дужности, најсмелије наде. Она је штит, надносница, благовесница. Исцелитељка. Нико није у нас тако занесено и срећно поздравио и само долажење, *оілашавање йесме*, која почиње да „недокучиво нежи у мозгу“: то је цела поворка и пратња, цео догађај и обред! Други пут, песма као да долази из неке златне руде која се топи на највишој температури, у огњу који саживе, али и обасјава и прочишћава; како казује већ и онај блистави наслов: *Песму у јолу вайру обући*. За овог песника заиста „у почетку беше реч“! Реч је једино право освојење, и то реч (праве) песме. Питање света је питање речи: *оименийи, оразіовейиийи, разнемуийиийи* свет (како песник каже), значило би открити тајну, изнаћи чаробну „басму“, победити и саму смрт.

2.

Србољуб Митић, тек на пола свога пута, већ је очигледно далеко највише од свих песника са села - зашао у свет. Али, јавни одлазник, он је у исто време и тајни повратник. Бежећи од села као од личног проклетства, песник му се враћа као свом судбинском стваралачком изворишту. Одбацујући све што личи на украс, „лирски“ предео и љупку

(„наивну“!) сликовницу, он у себи заувек задржава лековито корење мита и предања, исконско осећање тла и везаности за њега. У ствари, укопан у завичају, „сред Стига с трулом пројом у зубима“ (*Подне ђесника*, II), он је само повремено правио излете и огледе, да би се, као обогашен путник, коначно вратио родном прагу. Тај свој удес, уосталом, најбоље је сам сагледао и изразио стихом: „Одродник селски, селу веран пасје“ (*Лична карџа*). О тој верности говоре *Родослов*, *Черџа на уџирини*, песме о Пантелеји, итд., многе танане и откривалачке појединости о селу и његовом животу¹; али говори и онај прегорски *Санойис о мојим добрим сџирчевима*, који, пун неког вековима таложеног јада и мрака, спада у најцрње, али и најузбудљивије што је о нашем селу написано.

Раније удаљавање као да је само било увод у што потпуније укоренивање. Што (некад) даље, то (сада) дубље! „Сред Стига“ је почетак, да би се стигло до главног: „сред Србије“. Није случајно да се ова појављује у песмама најмучнијих личних исповести, као прибежиште и једина песникова права средина и његов једини судија (*Мучилишџије*: „А сањао сам негде сред Србије“; *Пети јахач*: „На неком смеђем брду сред Србије“; *Мртвац Србијом одим*: „Самац уклет али вичем сред Србије“). С друге стране, значајно је да се и у тим (на изглед) сасвим „приватним“, личним крицима и грчевима осећају неке битније ознаке тла и простора, њихови дамари, својства, проклетства:

Од сџиске џроје зуби ми џуџи
Али за шкрџуџи џоџшаман
Али за уџриз џуџи џоџшаман
И за смеј џуџки.

(„Мртвац Србијом одим“)

¹ Иако Митић најчешће не опева село, он га дубоко осећа и, макар и узгредно, снажно представља: од оне ране *Тужне џесме* где су и кости давног покојника „још бесне, још отровне“, до највеће туге старог Циганина: „Кад на вашарски дан пијем воду“ (*О сџаросџи*).

Тако се, не хотимично но несвесно, незаобилазно, постаје правим националним песником, што Митић многим песмама очигледно јесте. Други пут, рецимо у *Завијању йса (Озарење Сизифа, 1967)*, дају се опет неке личне и најшире, оквирне, али и основне, теме и идеали, у некој врсти загрцнутог списка који се, рекли бисмо, отима и израста (опет) „сред блата стишког“: „Велико слово / Буне велико / Око патње велико / Срце правде велико / Супротстављање.“

3.

Митићево побуњеништво није стихијно ни самом себи сврха: оно је дубоко етичко. „Велико слово буне“ и „велико срце правде“ у њега се, како видимо, сустижу и прожимају, ако не и поистовећују. Тако и у *Војничким крајјуишаима, Људским речима, Орфичким цршежима, Пејом јахачу*. Песма је такође изразито етички чин: „Песници мудри мајстори разарања кривде“ (*Људске речи*). Кривда, древни народни појам (новији је, мање изразит и више грађански: неправда), показује изворе и дубину тог осећања. *Родослов*, поема о породичној нежности, такође је и прича о преношењу те патријархалне етике „с колена на колена“: отац је био „велики инација у правдољубљу“, мајка, у једној од најузбудљивијих слика, „правду ужасну на голим рукама / пронесе усијану“, да би исти завет, у старом епском руху, сачекао и унука:

*Исиј мирно чемер
И злу сѣани на мејдан.*

Од истог кова, предања и искуства је и „чукунчукундед Пантелеја“, лик из легенде, чије залагање за своју скромну „одбогницу“ (оно битно,

„од Бога“: воду, ваздух, сунце, реч) делује тако савремено! Цигани из *Черје на уири* такође су срећна метафора за мудру једноставност и топлину живљења (*Имам зеленој кера, Жуџа џица, Мечкар*). У свега неколико на изглед најобичнијих стихова имамо целу поему о пронађеној животној мудрости, о величини малог и обичног, о животу схваћеном као давање и даровање и као велико заједништво (*Мечкар*). *Жуџа џица*, јединствена по нежности и племенитости, открива да овај „злоснивач“ није случајно створио речи: *нежник и онежиџи*; нити је случајно већ у његовој првој збирци реч нежност, после неба, најчешћа! Прерушаван повремено у „инатника урлача“ као у улогу коју су му доделили други, он и у тој песми открива своју праву природу:

*То за рујем ѝросуџим
Паџи безумно срце.*

(„Инаџник урлач“ у *Каменовању ѝевача*)

У потрази за нежношћу, тим изгубљеним „рујем“, он се задржава на њеним знаменима које види у бајци, у песми, у Циганима и, нарочито, у деци (на пример, песме *Пејаво деџенце, О деџи човековој, Мелемче* итд.). Чак и у оној можда најцрњој његовој „визији“, *Санойису о мојим добрим сџричевима*, усред помахнитале масе у коју су се утопиле немоћне и отуђене јединке, кад се очекује да и „крв падне“, појављују се, дубоко поетично и човечно, деца, трбушаста и балава, као извор тихе али неугасле наде у могућност неког друкчијег, племенитијег света. Ни најмрачнија ноћ није без звезда!¹

¹ Уврежило се мишљење да у ово доба суровости и псовки, и још толиких Аушвица и Јасеноваца, нежност није више песничка тема, став ни „стил“, није „од овога света“: застарела, зазорна. У толико више се запажа Митићева изузетност, његово свесно опредељење, тј. сазнање, тј. песничко завештање:

неујробива је сила нежностии и
у свим данима који долазе
смртии њене ниједе.

(„Песма шиии“)

Други, не мање узбудљиви *Санойиси из луге куће* (још једна од песникових сјајних, „лудих“ поема!) поново и драматично говоре о природи и једноставности као једином човековом спасу. Дубоким песничким доживљајем Митић потврђује оно давно и толико савремено Марксово опажање: како човек, *имајући* све више, *јесће* све мање. Затрпан свим и свачим, човек губи оно најважније, и губи себе (на пример, *Песма о райовођама*, *Песма о човеку зазирном*, затим велика необјављена поема *Кључеви* итд.). Себичност је такође један од најбољих начина да човек изгуби себе, и овај песник, химничар прегалаштва, више пута страсно осуђује „слепи пут ега кукавног“. Да би се човек из мрежа заблуда и кривоверја вратио неким простим истинама, требало би му темељно „хемијско чишћење“: „Требало би... кроз себе запутити се / као кроз оштру ватру“. Стићи, падом, „до себе сржног“ (*Кључеви*).

Отуда песниково стално указивање и на смисао и етику *мука*, тог „сувог злата патње“, од *Људске ђесме* из прве збирке до *Приче о часији мука* (у *Расковнику* 1980): нико, па ни најправеднији, нема права да заобиђе то неизмерно људско зближилиште и чистиштиште!

Песма је разоткривач људских варки и привида („У јаву увијени / као у поган облак“) и, изнад свега, чувар природе („са мојим тицама и мравима“). Она је зато да подсети на неке стално и несрећно заборављене „праистине“:

*Гвожђе је велика сшојуба
снаја земљина*

Али њод небесима
јачи је цвeћ
(„Песма о дану гимном“ у Мукама)

4.

Песник Србољуб Митић се, после властитог мучилиштва (како му се и зове једна песма), после родног Стига и Србије, и најзад, после сагледаног данашњег општег људског отуђења, отиснуо још једном и коначно ка - звездама. Обустављајући напоскон свој велики младалачки поход против смрти и смртности, и отресајући се извесног такође младалачког (и самоучког!) рационализма, он се присно сместио с „оне стране“, у зимзеленим пределима „светајне“. Рођен да открива скривене везе и односе, невидљиве изворе и сродности, јединство највећег и најмањег, песник, овај (као и сваки други прави и велики), није могао друго ни друкчије ни тамо.

Уистину, цео његов пут био је потрага за оним што би древни грчки мислиоци назвали „семенима ствари“, за незамућеним, моћним изворима постојања. Он се питао (у *Посрџању Улиса*) „шта то прапамћење иза кости чеоне тихо прича“; а такође и шта говоре: *ѡрадавнина*, *ѡрамаѡерија*, *ѡраисѡина*, *ѡраслика*, *ѡраѡовор*, *ѡраречи*, *ѡраѡесма*... Све има неки свој (што би Платон рекао) „праузор“, и то је оно чему се ваља устремити: ка „срцу дилеме“, ка „корену песме“. Несвакидашња је и дирљива његова песма *О ѡраречима* (из *Људских речи*) која лебде свемирским маглинама и „никад нису дотакле / великим крилом око моје око нечије“. У уводној *Песми шѡиѡиу* за *Пеѡѡѡ ѡахача* слика је иста, али јаснија и ведрија: ту је „велики праговор који све зна и све собом досеже“.

Није важно да ли то, иначе јасно платоновско обележје овде значи намерно усвајање или случајну

сличност, или, најзад, нехотично али законито подударање. Важно је да то потиче из Митићевог песничког бића, из његових стваралачких грчева и да звучи високо песнички.

Слично је и са завршном тачком Митићевог великог трагања, коју он срећно назива *Почейком*, и где се највише приближио великим песницима метафизичарима. Испуњен жарком вером у човека - *црника* и *чудомоћника* (како га је, наизменично, називао) и у смисао његовог пута, он га и иначе није могао замислити као бедног земаљског изгубљеника, но само као самосвесног свемирског грађанина, чије је право пребивалиште - бескрај, и истинска судбина - бесмртност. Једна Митићева кратка песмица, један од његових узгредних „јуриша на небо“, добро показује како изузетан песник природно мисли и пева против сваке „очигледности“, уочавајући (и у свакодневном!) чудесне везе, значења, могућности, и смело и срећно повезујући најмање с највећим и најдаљим:

*Сунце јасно
Небесима
Шеће*

*Црник човек
Преко светља
Мили*

*Нико не зна
Ко кої
Обасјава*

(„Засјајници“ у *Расковнику* 1980“)

У свему: једва три наша обична, крајње једноставно казана, епска десетерца. А - неизмерно много смисла, слутње, склада, „свејединства“, и тихе вере у тог земаљског „црника“. Ето право Митића,

и праве антологијске песме, најкраће од великих песама које знам.

Крајња тачка једног трагања није, наравно, никакав „завршетак“: песма о великом путу није ни близу допевана.

5.

Нашем песништву Србољуб Митић је приредио још једно изненађење: у његовом певању главна љубав је песма, затим небо, па земља, док је жена - приметно одсутна. У часописима је још по мало и има, али у свих десет песникових књига њој није посвећено ни пет песама! Па и када је то чинио (изузимајући песме у *Родослову* о својој породици), реч му није текла онако својски као иначе. Прави *рајник*, уз то и прави патријархалац, он као да за жену напросто није - имао времена. Етичар, сав у тражењу и опевању оног *бийној*, он у жени као да није видео довољно велико „питање“, или, у поређењу с другим *мукама*, довољно велику муку, да би јој могао одвојити већу пажњу. У сталном рвању са злом, сударању са смртношћу и у потрази за одгонетком, чак ни љубав није довољан лек. Уосталом, како би о томе могао мислити онај ко је био, најпре, на трње осуђен, а затим, све више *схватајући*, постао, - по властитим речима (из *Личне карте*) - „у трње заљубљен“? Додирујући и сам, неизбежно, ту велику и вечну тему, он ју је ипак мирно и мудро препустио позванијима, „углађенијима“ и - срећнијима.

Митић је, поред свега другог, или можда пре свега другог, песник вековних *ілади* села. Већ у првој збирци он каже: „Од гладовања кости ми прошкрипале“; а у једном од *Војничких крајјуџаша*: „Глад ми се у очима крваво расцветавала.“ Реч је, разуме се, понајпре о духовним гладима: за слободом, светлом, знањем, за светом. Тако је и овај

песник - „гладна душа“, велики радозналац и излетник, са широким распонима, али и дубоким прометејским распињањима. Он је песник земље, али и неба; села, али и света; песник тла и песник зла, отуђења и разотуђења, Србије и свемира, земаљског очајања и међузвезданих нада. Највише удаљен од села, он је и најдубље укоренењен сред њега. И све је ту виђено бар са двеју различитих страна: село, земља, небо, човек, смрт. Земља, на пример: од исконског дива и велике родитељке до „немајке“ и „децоморке“. Жуђено небо, исто: „небо тешко од зла“, „црно небо“, „небо као понор“. Тако је и са кућом: он занесено „црта“ њено грађење, значења и зрачења (*Кућа у Орфичким црпјежима*), да би, у исто време, у *Пейом јахачу*, представио и њено наличје и распадање (*Панџелеја ојисује бојайу кућу, Панџелеја ојисује девејину даћу*). Но прави и мајсторски Митићев врхунац у сагледању света као дијалектичког јединства опречности свакако је песма *Неко сив сџоји иза црној зига*, у којој се све „веже ил кида... рањава ил вида“ и „појућ рида... између пољупца ил брида“! Сам песник, највећи *инајник* у нашем новијем песништву, сав у грчу отпора и буне, у исто време је и највећи *нежник*, сав у призиву суштинског људског „топлодушја“.

6.

У формалном погледу, опет: слични распони и истраживање свих могућности. У *Озаренју Сизифа*, на пример, смењују се врло правилне строфе и „врло“ слободни стихови. И не само то. Митић је свакако писац најизломљенијих стихова који су у нас икад написани (прекидајући их баш тамо где су највише смислом повезани, и обратно, настављајући их где би требало да се прекину) и опет, у исто време, писац наших „најримованијих“ стихова, где стихови (као у песми *Пейи јахач*) имају и по

петнаест парњака, и изгледају као зналачки исплетени венци или као ткачко - ћилимарске мајсторије.

Када је, после *Људских речи* (1967) објавио *Черју на ушрини* (1973), или, после *Черје, Орфичне црпјеже* (1977) размак је оба пута био као да су у питању два, и то два сасвим различита писца. У првом случају: борилиште, уз „натчовечански урлик за истином“; у другом: чист пропланак и предах у једноставности, при чему се та истина, мање тражена, сама помаља; а у трећем: радионица, пуна алатки, где се све сажима у знак, узвик, уздах. И тако даље: најсложенији захвати поред најједноставнијих, при чему се то двоје никако не искључују ни у истој песми, као што смо већ видели код *Засјајника*. Таква је и песма *Бацање карата*, сва разговорна и припроста, у лакој ритму игре, окретања и обртања (карата, и не само њих), у сталном очекивању да се појави добра, права карта, да би смо, као омађијани, стигли до краја, обичног али и нимало „простог“: праве карте нема, али има дубоке симболике живљења.

Треба истаћи да Митићеви „изломљени“ стихови нису плод никакве ћудливости (напротив, у њега би се то пре могло рећи за оне - римоване!). У свету разарања, растрзаности и зла, у стању сталне сукобљености појединца и непријатељских сила, стих који би да о томе нешто прозбори (или, бар, промуца) неизбежно и сам добија облик одломка, отимања и осипања, постаје рањен и загрцнут, одјек спољних препрека и унутрашњих ломова. Отуда је Митићев слободан стих природно опор и „чворноват“, веома далеко од некад тако тражене „углађености“! То је стих рвачки и борилачки задихан, у сталном јуришању на нов положај који треба заузети, на тврђаву која се не предаје.

У језику Митић је можда још понајвише истраживач разних могућности и властитих путева: ту су речи народне, древне, покрајинске, дијалекатске, новосковане, иностране. Песниково осећање језика и измишљачки дар у језику неисцрпни су, готово засењујући. Ту се тек види она урођена предност човека из народа који је у свом језику као на свом поседу, на својој њиви коју обрађује и с које жање.

Схватајући да је звук матерње речи, уз властиту стваралачку (до)градњу, највиши песнички закон и завет, Митић се у новијим верзијама својих песама ослободио и некадашњих, углавном краткотрајних, „грехова младости“: на пример, оног узбудљивог дружења с Икаром, Сизифом, Орфејем и Улисом. Некадашње песме *Лудило Икара* и *Пошцуцање Орфеја* имају у *Расају ђусићинака* (1978) нове наслове: *Лудило нелећача* и *Пошцуцање ђевача*. Стих: „*да би се демонтирала смрт*“ из 1967. (*Судбина ђесника*) десет година доцније гласиће: „*да би се смрт развласиила*“. Уместо „*бритких кошмара*“ и „*мучнине под ђлексусом*“ из *Људских речи* (1967), додуше и тамо узгредних, убрзо ће бујно избити растиње с народског „*дна*“ (*чоек, смеј, меур, шрбу, сунац, праг кућњи*, итд.). Ипак највише у очи пада Митићево ковање и прекивање речи и сребрни сјај тог новоскованог блага.

Обиљем кованица Митић је у српском песништву несумњиво међу првима (са Симом Милутиновићем Сарајлијом, Лазом Костићем, Кодером и Горданом Тодоровић). Иако језичке новотарије у нас, за разлику од древне Аристотелове препоруке¹, нису најбоље гледане, овај самоуки

¹Аристотел: *О ђесничкој уметности*, гл. 22.: Песничка дикција („Не малу услугу чине...продужене, скраћене и промењене речи“).

песник рано је нагонски осетио да је поезија - посебан језик, са посебном језичком логиком где све зависи од контекста и од ствараоачевог дара. Од неког древног „слуха“. И још у раној *Земљи* он је показао како нове речи израстају природно из тла, као биљке, али и као слике, здружене и управо сједињене с овима („до облака да *доврбам* и *дојабланим*“; затим, у истој збирци: *свилонисна шума*, *јабланаси* поглед, *лейи*и*раси* смех итд.). Нову реч, поред земље, рађа и буна, „велико супротстављање“; и заиста само овај песник могао је срочити песме назване *Злоснивач*, *Тминар*, *Инаи*и*ник урлач* или *Точковање јерей*и*ка*. Најзад, у сваком страсном песничком „походу“ може долетети и цело јато најнеобичнијих (и при том неизвештачених) израза и кованица: шарено егзотично коло које игра своју необичну али и омамљиву и чак чаробну игру. То је случај, на пример, већ помињаног *Србољуба с душиом луи*и*ном и сними убним јавно*, где је све природно, складно и снажно, осим ове друге кованице из наслова (убни уместо убијени). То су они ређи примери када песник, бежећи од обичног, не досегне до истински песничког. (Још један пример из наслова: *Пани*и*елеја у бојану Душановом*, уместо: у боју. Заиста непотребно!). Но најчешће, пак, песник нас с обостраним уживањем уводи (и заводи!) у своју чаровиту „*меколисну милохлад - јору*“, у којој све *засребри* и *заслаи*и, *обисери* и *олейи*и*ри*, све - *засвезда*! *Умойлеи*, заиста! Затим, зађе ли се дубље, видимо како се у тој шуми све, опет, сучељава, судара, сурвава: *сан* и *несан*, *дан* и *недан*, *сјај* и *несјај*, *смрт* и *несмрт*и. Ту су и права дијалектичка тројства: *свей*и - *несвей*и - *свесвей*и, *ум* - *неум* - *свеум*. Па оно најдаље, идеално: *свереч*, *свелейои*и*а*, *свейесма*. Језик за овог песника заиста нема тајни: невероватно је укроћен, савијен, разгибан, разигран. Ту и из суве дреновине - потеку капи...

Велики „лутач“, неуморни и неспокојник на својим путањама није могао, повремено и посебно раније, умаћи ни у разним замкама које су га одасвуд вребале: бежећи од једноставности и тежећи сложености, он је упадао у привиде мисаоности и призвуке „учености“. Од крупних питања којима се бавио није увек био далек корак ни до извесног - „крупноречја“. У неким његовим „мукама“ има речи, нарочито оних злих и „змијских“, и више но што би требало („у горчији од чемера јед“!). Мајстор сажетости, он понекад (у новије време) буде и епски опширан и распричан. Ипак, све су то тренуци и „излети“. А, видели смо већ, ако он и није увек био срећан као излетник, он је то готово увек као - повратник. Ту је свој, на своме.

Његова *Шума* сјајно показује прави смисао његове речитости, па и извесне слабости према речима: таман то узличи на неко гомилање, на шуму речи, густошће, а оно се све испоставља као шума нагомиланих препрека, злих сила и стихија, где се нешто дешава, дозива, води бој и - одолева. После све те најезде, помаме, поплаве, долази, као излазак на пропланак, смирен, једноставан и надмоћан глас човековог отпора и опстајања: „Ова шума не може да ме савлада.“

Има заиста нечег изузетног, и изузетно светлог и утешног, у Митићевом понорном рвању са злом, са мраком, неправдом, отуђењем, лажним идолима, са удесом и смрћу, и у његовом очајном веровању у човека, у занесеном, слављењу песме као највише људскости, и најзад, у слутњама неког врховног, свемирског смисла и склада. То јест: „да сви ови силни беспоречи по поретку некеме следеју“ (Његош).

Уздижући песму до светиње, он је о том свом односу и походу оставио запис и стих какав још

нико није рекао, и какав можда нико и није могао с толико права рећи:

Песму сам освојио самоубиством

(„Животопис певача“, 1968)

У исто време, у Родослову себи је доделио само оне две судбински сажете и опет с највише права казане речи: „*Би њесник*“. Нема више ни горчине ни гордости, ни пораза ни победе, кад све прође, испада да је све било онако како је морало.

9.

Србољуб Митић као да није умео друкчије писати песму, до као његов сабрат Сизиф који гура најтежи терет уз најстрмије брдо. И у том напору он стварно има нечег од митског хероја. Зато, попут икаровских подухвата који, и кад нису успеси, свагда остају примери и путокази, и песме Србољуба Митића, и онда кад нису пуни песнички узлети, остају светли подухвати духа који се отима и пробија ка висинама.

Црник, уклетник, изгнаник и инатник, он је и одметник и борац на граници, на бојишту, на ограшју љутом, тамо где су човек и човештво угрожени и где се морају бранити. Тако он животу села даје сразмерно мало места, жени и љубави још мање једва стижући да их се сети, и да уз пут запази понеко љупко балаво детенце; а у домовини види пре свега корене и укореењавање. Заиста, „самац сред Србије“! Али за њих, за љубав и нежност, за неку „праву правду“ (јер има толико лажних!), за човеково достојанство, он стражари, војује и бој бије. Нема цене за досезање смисла, тајне, постигнућа, или само - песме.

У нашем савременом песништву, које је скоро

сасвим пренебрегло „старински“ идеал чојства, Митић остаје изузетни и истински песник једног старог и савременог, вечног човештва у којем се спајају неки патријархални идеали (правдољубље, прегалаштво за заједницу, велика вера у реч) и својства модерног човека (самоћа, трагалаштво, побуњеништво). Иза и изнад свега, то је извештан скоро очајнички напор да се остане - усправно. У нашој књижевности, од Ђуре Јакшића (коме је Митић толико сродан!) до наших дана, ми нисмо имали тај спој: толико уклетости и у исто време толико усправности.

Најзад, правде ради, треба истаћи и да поједини оцењивачи Митићевог песништва, не многобројни, и иначе и сами песници, нису могли заобићи неке битне ствари, а пре свега оно основно - песничко прометејско изгарање: његов „његошевски позив на борбу непрестану“¹ и „непоштедну борбу против безбојности и учмалости духа. Он у целом себи распирује све могуће ватре које ће дух да узбуди“.² „Митић је судбински песник земље, људске патње и тескобе, лучоноша песме кроз мрак и заборав.“³ „Човек се задиви свежини, снази и лепоти његовог песничког знамења, које је и вулкан, и понор, и вазнесење.“⁴

Крајње је време да се то схвати и у нашим ширим културним просторима. (Што би рекао Митићев несрећни крајпуташ Селко жудећи, већ с оној света, једанпут и његов хлеб „до неба да замирише“.)

¹Бранко Јовановић: *Тврде речи Србољуба Митића*, Расковник, 1968, 2, 67-68. (Ту је и опаска: „Он је Прометеј“.)

²Драгољуб Јекнић: *Људске речи Србољуба Митића*, Градина, 1968, 5, 62. (И ту Митић „има нечег прометејског у себи“.)

³Зоран Вучић: *Србољуб Митић судбински песник земље*, Задруга, 23. 2. 1978.

⁴Драгутин Огњановић: *У шрајању за речју раскојава се сан*, Савременик, 1968, 4, 395.

Високо етичка и високо песничка застава Србољуба Митића, која већ тридесет година вијори изнад „забаченог“ Стига, и зато остаје недовољно видна, мораће, најзад, да залепрша и тамо где јој је одавно право место: „сред Србије“, као једно од најлепших и најчаснијих прегнућа целог нашег песништва.¹

(„Савременик“ бр. 10, 1982)

¹ О истом песнику од истог писца су и ови чланци: „Још једна пријатна вест са села“, „Израз“, 7, 1962; „Војнички крајпуташи“, „Задруга“, 28. 5. 1964; „Мртви говоре о животу“, „Савременик“, 7, 1964; „Самоћа сеоског песника“, „Борба“, 12. 10. 1967; „Три нове књиге Србољуба Митића“, „Расковник“, бр. 23, пролеће 1980, итд.

CM

I

Одасвуд свеї̄

14

Висине и дубине небесне
Једном њољубиће се
У малој њоїлој косїи

22

Још ми срце исїред чела леїи
Још ме око окованої води
Сїраобама куд не смеју њусїи

24

Кроз њрозор велике куће види се
Међу високим заїаљеним свећама
Уїашен неко

25

Једном неки човек њлуїом извалио
Зарђали нож њројар
Врло важан

32

У њланини у изби каменој
Маїи сина у наћвама куїа
Деїенце се кроз камење сјаји

II

Плав човек у шрави

6

Земља моја чудесно валовиша је
Лейошно и сйравно йойуш чела хајдучкої
И йойуш душе за лейињем луде

18

Игра коло йевају девојке
Јечи фрула јасике шрејере
Шшо ли цвили исйод йлоша йсейо

III

Бије судбина

13

Пласйови новоїа сена
Као чоїор зелених йаса
Седе на уйрини

17

Бишй јуї у цичи
Бишй лег у јари
И бишй истйиниш

19

И волећи њадам злој судби у раље
Ал волим и даље
Ал волим и даље

20

Црна ружа у црним їрудима
Црна крв ми црно у косїима
Црн без људи црњи са људима

32

Оне велике очи умне одлазе
И она јака рука од нежносїи
Не смем из сна

IV

Дрво које се њуши

2

Ја немам око цвейно ни їлаву сунчану
Само ме срце боли
На све чеїири сїране

3

Тај сийниш їовора
Тај сийниш
Ако се ухрїи

7

Одједном земља њровалиће се
Да сукне њолеми рѣѣлѣ воде
Зелен као јед змијин

14

Велики јасѣребови мишари и веѣрушке
Соколићи и койци ѡмракуше и белоѣруге
Пишѣе над Сѣиѣом ѣишѣе ѣишѣе

19

Уђе у моје око
И умножи се
Оѣако нешѣо нејасно

21

Онај би дуѣме кошуљно
Онај би ексерче седам ѣодина
Под језиком чувао

25

Сѣо ѣуѣа ми мајку оѣсовао
Шѣо му моја ѣразна каца
У кућу зија

34

Тик уз час среће јарке
Јул узими се
И Сѣиѣ осиве

V

Говорио Саватије Шојкин

7

*Осула моба ѿоље жиѿно
Искочи облак зелен
Тучу сасу*

21

*Говорио Саватије Шојкин
Кад изореш кос љуцку у њиви
Поклони се робу мученику*

22

*Говорио Саватије Шојкин
Не буд уља ойросѿи душману
Да ѿи омрз срце не уроби*

23

*Говорио Саватије Шојкин
Ид у инаѿи кад зли милос деле
Да ѿи душа буде умивена*

29

*Одакле ѿочињу мисли
Од којих
Смрѿно сам ѿежак*

34

Живим сињац ком свесиље ради

И о ілави

И о іладној души

35

Јаки умац іо човеку хода

Али іуіа не зна

Али іуіа не зна

VI

Они сїрашно вичу

12

Тако се смеје земља у дну суше

Тако се смеје кућа зайаљена

Тако се смеје дрво іроклейо

14

Шіо ли умни

Неумљем се

Бране

15

Онај шіо не уме да на іоіан іљуне

Ономе на срце насрће

Гамад свака

27

Они ја у цеванице секирама ѿлавим
Да зјине а низашја
Онако да не има ја

VII

Иза ѿлавој

1

У круј сунце време заокива
Алком веже
Семе човеково

5

Жијо јунско ѿежаку у оку
Будан сања жену забрашњену
Како ѿесјо ѿо нађвама ваља

8

Ено сикће
Коса
На ѿоцилу

9

Иловача
Иловача
Иловача

16

Тамо їде се човек од човека боји
Човек не їосїюји
Нишїїа не їосїюји

17

Курјаке изведоше
И рисове бесне
Гладне изведоше

VIII

Неко окруїло камење

4

Алка їо алка
Алка на алку
Синцир

6

Прецима обузе ме
Мрїївима ойколи ме
Сан у бразди раној

12

Циља ловац рањеної сокола
Соко кљуном себе усред срца
Кад је соко да зїине ко соко

17

Ко на мејдан иде
У име лейоше
Тај јолорук иде

21

Усџављали мириоци кавџу
Свак сџајао иза своје џравде
Па ниџи мира ниџи мириоца

22

Пуче џушка да обори срну
Нађе зрно шумарева сина
Сџрашни свейше невини ли кривде

32

И сџарци вайџу за љубављу
И сџарци
Сви сџарци

IX

Осиве свейџ

6

Говорио Саватџије Шојкин
Имам змајску косу деџелинку
Кад се сџуџиџи једва је сусџизам

16

Говорио Саватије Шојкин
ириклей ироклей ко удари дейе
У дейейта и правда неойейта

24

У сну као да ми неко
У очи иейео баца
У сваком сну

30

Говорио Саватије Шојкин
Бем ии сунац коњ је и права јозба
Ем ја јашии ем ие баика воли

X

Умно умно ноћу

12

Иза смеја рђа јад и чемер
Иза смеја освиљеної
Мука јола

14

А неће бији ува иої
Које ће издржайи
Реч најјаснију

17

Силама ѿесме

Јавно и јасно

Тући се

18

Умно

Умно

Ноћу

26

Ако сам човек живац

Ако сам ѿлава умна

Лудо ли мислим

30

Не воле ме ѿчеле

Не воле ме мрави

Не воле ме војске

34

Учини ми се

Еѿо сам ѿреѿознао

Срце своје

35

Слобода моја далека је

Ал жива јесѿе

Али јесѿе

XI

Изнад свакої слова

3

Вас век бесан

Насебице

Игућ

14

А умре Миломир

Ойице веселник

Ойе се

16

Вода је измамљена

Оним жуїим йрсїима

Вода је наїоворена

17

Уронили

Међу лишће

Веїри

21

Бол йодићи

Изнад

Свакої слова

31

Увијао у њамук истиину
Укривао
Кићеним шрицама

35

Час да дође
Да Усуда
На суг

XII

Пошой јороврхи

11

Дође умник село да оуми
Тумачили да их онај буни
Сништили ја бранећи нишину

12

Засја умом
Убише ја
Мошком

23

Да зајлуне од јласа високој
Да цркне
Велика кучка кривда

24

Нека се сакрију

Који се

Не усуђују

XIII

Човек викач

9

Пођем оком на око мрачина

Пођем руком за њрсѣ ме њсине

Пођем с душом ал куд бих с душом

20

Говорио Саватије Шојкин

Робили ме њре рати ајдуци

Њима нишѣа они мени банку

XIV

Мукла ѣора кошѣана

2

За худим новцима муѣним

За ничем нишчи

Свеѣом ѣрче

4

Град љребели силе ојколиле
Мориле ја љлађу и љулађу
Силе биле љрад се љрелей бели

8

Говорио Савалјије Шојкин
Плаћали ми да усечем ора
Некље рука ка на живој сљвора

10

Тамо дубоко
Иза црнила и блаје свељлосљи беле
Био сам

25

И од себе
Грабе љрабе
Грабиоци

28

Широм Сљија косљуре изоравамо
Скришене лубље човне и вилице
И чауре црне

35

Седи човек исљред куће беле
Звизну време љроујаше звезде
Нљији оне куће нљи човека

XV

Црно смр̃и̃но ср̃це

1

Тај ш̃и̃о никад̃ ња̃и̃њом не усмеде

Тај не има

Силе ни за корак

3

Како да осмејне се

Сунцу њ̃р̃шавом

Црни јамник

14

О не има ми бра̃и̃а

Ш̃и̃о не уједе ме

За бадава

17

Под небесима њ̃о̃лим

Гладан и жедан и њ̃о̃

Држан

20

Полудео је умац њ̃о̃јордио се

Понео се

Пус̃и̃

23

У кожу осмрадну змијску

У шарену оїавну кожу

Уви се човек

27

Оно мало душе и косїиїју

Уринуо

У йроклейїе йаре

31

Само јаки

Сами сnose

Сунце

32

Ал душа човечија нежна

Од сисе леве до чела сјајної

Велика јесїїе

ТУЖНА ПЕСМА

Не зна се зашто шрава на неком
їробу никад не никне.
Можда су косїи још бесне, још оїровне
у земљи,
можда њонекад, ноћу, закоїани
сїрашно урликне
за сунцем
и јед избљује у земљу да никад
ни змија кроз хумку му
їуї свој
не изрије.

Не зна се зашто шрава на неком їробу
никад не зазелени.
Можда се мрївац њун чемера
расїао у земљи.

1961.

САМОУБИЦА

Како ли се сјава
У мртвачком сандуку
Како ли се сјава
С добрим сечивом у џелу

Хајде да сакријемо
По нож испод леве сисе
Хајде да обучемо
Дрвено одело

Докле као џужеви
Ка неминовном
Хајде да оџалимо
Шамар судбини

1962.

ЧУКУНДЕД МИТА

Не зна му се време
Ни иџраї иоследњи

Небраїи му косиџур
Од времена
Не одбрани

Гробом му іроб
Зайирише.

МАЈКА БРАНКА

Обрадова јој се дан 1905. године
Ујаси јој се звезда 1962.

Мајушина шелом
Душом њрејолема
Злајина њројечче

Бисџироока дубоко дојледа
И џмину јрдну
И боје дање

Над мајкама мајка
Правду ужасну
На јолим рукама
Пронесе усијану

Рано је узе јроб
Ал зајпахну је
Среће дашак

Слајка јој земља
Око косџура.

ЖЕНА ЦВЕТА

Зайлака 1931. іодине

*Из мирне куће
Међ црне књије дође
Не зірози се*

*Тиходушина а очајної
Поднесе*

*Полуделої и крвавої
Не йљуну*

*Усрећи ме йородом
И нека јој
Сан и храна
Слајки буду.*

СРБОЉУБ

Дисаји њоче 1932. године.

Би њесник

МЕЧКАР

Дао ми оїац
Добар занайї

Дала ми срећа
Памейїну мечку

Дала ми їашиїа
Лейу жену

Дала ми жена
Слайїку децу

Блаїо мени.

ИМАМ ЗЕЛЕНОГ КЕРА

Имам їса имам великої
Зеленої кера
Шїаа ће ми їас шїаа ће ми
Ловац нисам

Имам їса да ми кућу
Да ми авлију чува
Шїаа ће ми їас шїаа да чува
У неоїрађеном дворишїу

Имам їса да лаје ноћу
Да ми їреје їраї
Имам їса да ме воли.

О СТАРОСТИ

Педесетї іодина сам іїрчао іїо белом свейїу
Педесетї іодина ме бесни вашари ілодали
Педесетї іодина сам школовао луде коње
Педесетї іодина сам био фини свейїски
човек

Педесетї іодина сам био іамейїан и іріав
Као видра и као рис

Сада ме осамдесетї іодина дан - ноћ јашу
Сїїаросїї ме ударила на свињске муке
Од ірошїлосїїи имам само јалову крњу лулу
Један болесїїан зуб и іразну душу

И іешико ми је до божје маїїере
Кад на вашарски дан
Пијем воду.

Свака реч написана иза двојице српских великана речи, Драгише Витошевића и Србољуба Митића, изгледа неприкладно, поготову од издавача који до сада није објавио ни једну књигу.

Заслужни за излазак ове књижице су понајвише песимисти, равнодушни и лењи.

У години смрти Србољуба Митића и шест година после одласка Драгише Витошевића књигу издавач поклања онима ретким за које сматра да ће их књига обрадовати. Штампана је у малом тиражу као уосталом и сва његова дела.

Једина напомена издавача је да је књига написана новоствореним фонтом *мињон ћирилица*, првим графички светски вредним ћириличним фонтом. Са њим ћирилица прави неочекивано велики искорак у будућност. Својом високо естетском вредношћу и савременом формом стоји раме уз раме са најбољим латиничним фонтовима. Мињон једноставно васкрсава српску ћирилицу и заједно са њеном јединственом фонетиком чини је светски авангардним писмом. Овим фонтом излажу се заслуженом руглу све злонамерне тврдње да је ћирилица графички неприкладна за савремен начин писања и рад на рачунарима.

Срећни смо што смо допринели да први текст штампан овим фонтом буде управо текст Драгише Витошевића и непреводива поезија Србољуба Митића.

издавач неважан

Београд, септембар 1993.

назив фонта

изглед фонта

Minion Cyrillic Regular

Жагубица

Minion Cyrillic Italic

Жаїубица

Minion Cyrillic Semibold

Жагубица

Minion Cyrillic Semibold Italic

Жаїубица

Minion Cyrillic Bold

Жагубица

Minion Cyrillic Bold Italic

Жаїубица